

ЗМІСТ

ЧАСТИНА 1. МЕДАЛЬЙОН

1	15
2	26
3	36
4	43
5	49
6	60
7	70

ЧАСТИНА 2. МУЗЕЙ

8	79
9	96
10	117
11	130

ЧАСТИНА 3. ПЕРША СМЕРТЬ

12	145
13	155
14	169
15	175
16	182
17	186
18	193

ГОЛОВНІ ДІЙОВІ ОСОБИ

МУЗЕЙ ЛЕМБЕРГА

Гжегож Бойцуков	Колишній генерал армії Австро-Угорщини. Теперішній очільник лембергського Музею
Едмунд (Віктор)	Колишній жебрак, сирота. Новообраний представник першого рівня у Музеї
Фердинанд Кучинцький	Очільник музейної групи дій без територіальних та державних обмежень
Анна Антонович	Представниця захисту злочинців третього рівня у Вищому суді міжривневого правосуддя. Учасниця групи дій без територіальних та державних обмежень
Мечислав Вишневські	Знавець хімічних, фізичних та алхімічних наук. Учасник групи дій без територіальних та державних обмежень
Механік	Керівник технічними засобами лембергського Музею. У прямому сенсі механік. Учасник групи дій без територіальних та державних обмежень
Герберт	Військова міць групи дій без територіальних та державних обмежень
Владислав Пенцько	Учасник групи дій без територіальних та державних обмежень. Незрячий від народження. Найцінніша особа Музею
Григорій Мартищук	Слідчий групи дій без територіальних та державних обмежень на території Королівства Галичини та Лодомерії

ТОВАРИСТВО ЛЕМБЕРГЯ

- Штефан Натансон** Один із трійці очільників лембергського Товариства. Суддя Трьох Судів, голова Вищого суду міжрівневого правосуддя над злочинцями третього рівня
- Леон Янец** Один із трійці очільників лембергського Товариства. Керівник Галицької каси ощадності. Доктор права та економіки
- Яків Добровський** Один із трійці очільників лембергського Товариства. Єпископ-митрополит греко-католицької церкви, віце-маршалок Галицького крайового сейму

УРЯДОВЦІ

- Міхал Воржинський** Цісарський намісник у Галичині. Наступник убитого намісника Анджея Потоцького
- Міхал Міхальський** Президент Лемберга
- Тадеуш Рutowський** Віце-президент Лемберга
- Вільгельм Шехтель** Директор поліції.
Член лембергського Товариства

1

1900 РІК АВСТРО-УГОРСЬКА ІМПЕРІЯ КОРОЛІВСТВО ГАЛИЧИНИ ТА ЛОДОМЕРІЇ ЛЕМБЕРГ

Вони завжди штовхалися — або плечем, або ж відверто руками, але найскладніше було ухилитися від їхніх зневажливих поглядів. Пани. Проходячи повз хлопця, вони оглядали його від розкуйовдженої брудної зачіски до дірявих, тричі пробитих цвяхами осінніх черевиків. Поряд із цим хлопчаком пани мали вигляд начищених до блиску рухливих золотих скульптур. І найгірше — вони це добре усвідомлювали.

Щільніше закутавшись у тоненьке сіре пальто, тринадцятирічний жебрак востаннє оголив перед перехожими подерте та де-не-де посічене короткими рубцями обличчя. Глибокі запалі сірі очі з підозрою оглядали кожного незнайомця, наче от-от він може отримати від них удар у ребра. Це був один із найхолодніших квітневих вечорів, які тільки могли пригадати сірі зазнані аристократи і їхні дружини. Останньою, хто штурхонував хлопця й брудно вилаявся під власні ноги, була тлуста жінка з двома підборіддями — найяскравіша представниця цієї касты, як вважав жебрак.

«Панство. Чорти б їх позабирали!»

Стиснув у лівому кулаці останні непродані примірники жорстких газет та вирішив, що на сьогодні досить.

До біса хотілося їсти. Для того, аби поїсти, потрібно одне з двох: гроші, щоб цю їжу купити, або ж умілі руки, щоб її вкрасти. Тому

жебрак використав умілі руки для крадіжки газет, щоб на зароблені гроші купити поїсти.

Усі заслуговують на їжу, думав хлопець, навіть останні з поганців.

Йому не вперше доводилося прошмигувати крізь фірманів до брудних закутків центральних будівель та буквально з-під носа тягнути перев'язані старими нитками пресовані газети. Це для виживання, повторював він собі, а чим моє серце гірше за ті, що б'ються в тремтливих грудях панів, аби зупинитися в такий молодий вік? —

— Пробачте, мосьпане, — вихопилося польською в жебрака разом із видихом, коли високий чолов'яга видер у нього з рук газету й відштовхнув у тінь неосвітленої вулиці. Навіть несвідомо йому вдалося вкласти в слова удавану поштивість.

Підліток повільно посунув углиб темряви, зіперся спиною на холодну кам'яну стіну. Вуличні ліхтарі ринкової площі освітлювали кам'яниці та сіру бруківку, вкриту багном та калюжами. За рогом височіла вежа міської ратуші. Вартувало би перерахувати зароблені монети, та спершу хлопець знову стиснув вифарбований папір та підніс головний аркуш до очей. Серед темні було важко розібрати заголовки, але він і без того напам'ять знав шпальти усіх газет. Погляд зловив знайомі контури літер, які склалися в ім'я Мирослава Січинського, а поряд не менш значуще — Потоцький.

«У неділю, 12 квітня 1908 року, Мирослав Січинський застрелив цісарського намісника Галичини графа Анджєя Потоцького...»

Минуло два дні, а про подію досі чутно в кожному кутку кожної забігайлівки. Про деталі жебрак не відав, окрім того, що це було чимось на кшталт помсти українського робочого класу за умисні фальсифікації на виборах у віденський парламент і галицький сейм, а ще більше — за часті нерозслідувані вбивства українських протестувальників. Русинів бажали приборкати в усіх сферах культурного та політичного життя Лемберга, тому Потоцький і отримав кулі в лоб, вухо, плече та пальці — за свободу завжди платять життям. Принаймні таке жебрак чув під стінами урядових будинків.

* Фірман (діалект) — кучер, візник, який керує кіньми, запряженими у віз або карету.

** Цісарський намісник — назначена імператором Австро-Угорської імперії службова особа, яка здійснювала державну владу на певній території. Тут — представник імператора, який очолював Галицьке намісництво в Королівстві Галичини та Лодомерії.

— Дай-но мені, — озвався грубий хлопський голос за крок від жебрака.

Перед ним стояли широкий чорний костюм із довгим чорним пальто, надягнені на худий лантух із кістками. Темну напівпорожню дірку, яку важко було назвати оком, вінчав моноколь на довгому золотистому ланцюгу. Єдиним, чим цей чолов'яга відрізнявся від більшості, була монета, простягнута вперед двома худорлявими пальцями. Безхатько миттю вихопив гроші та віддав одну з останніх на сьогодні газет. Непомітна усмішка ледь-ледь торкнулася кутиків губ серед рожевих рубців. Один із них, ближче до рота, був ще свіжим.

— Дякую, — мовив безхатько польською на мовчазний кивок чорного костюма.

Розмовляти українською з моменту вбивства графа Потоцького було не обачно та небезпечно. Вистачило всього три години від моменту пострілу, аби поляки зібралися біля пам'ятника Адаму Міцкевичу та пішли рейдом на українців. Вони трошили все, де тільки можна було внюхати натяк на ненависних їм русинів. У неділю ввечері розбили вікна жіночого монастиря тільки за те, що там усамітнювалися ті, кого мати навчила першого українського слова. Вулиці сповнилися лайкою та бійками — ніхто не бажав миритися з утиском із протилежного боку. Та все ж це була їхня війна, не хлопчини в обдертих штанах. Жебрак управно уникав конфліктів та вдавав із себе поляка. Це було не важко — живучи на вулиці, гарно вивчаєш кожну деталь поведінки перехожих. Погляди, рухи пальців, перелякані сіпання чи завчена змалку хода — ніщо не прослизало повз його увагу. З роками навчився зображати не тільки поляка, а й німця чи австрійця, різниця між якими, як на його думку, була тонша за нитку. Ролі настільки поглинули обвітрену брудну голову, що він поволі забував, ким насправді народився і якою мовою промовив крізь плач перше слово. Жебрак був ніким, й імені у нього не було. І він цим пишався.

Не ризикуючи витягати гроші посеред вулиці, хлопець хапнув двома пальцями за тканину завеликих на нього штанів та легенько струсонув. Почувши тонкий тихий брязкіт металу, шлунок отризнувся бурчанням, наче пагадуючи, для чого ця афера затівалася. Книги завжди вчили малого ерудиції та саморозвитку — того,

* Адам Міцкевич (1798-1855) — польський поет та політичний діяч, учасник національно-визвольного руху проти царської росії.

що названий суспільством герой повинен чинити настільки добре, наскільки це могло б сприйняти оточення, проте сім'я вчила красти, і красти так, аби ніхто і близько не відчув його запаху. Дві важливі для нього думки та настільки контрверсійні. Насито жебрак сідав у своєму шатрі на землю та втоплювався у поживклі сторінки, забуваючи те погане, що лишилося за плечима, але, коли рот був порожній уже два дні, на думці з'являлося: «А може, мої та й мають рацію».

Викинувши сьогоднішні газети у чавунний смітник, він побрів до найближчого продавця брецелями^{*}. На площі ставало дедалі безлюдніше, а крамнички, і без того натерпівшись безладів та летючих у їхні вітрини каменюк, позачиняли ще з учорашнього ранку. Залишалися хіба наймужніші. Або найдурніші. Час від часу ці поняття не відрізниш.

З'ївши один солодкий та один солоний закручені кренделі, жебрак упевнено пішов до своєї наступної, останньої на сьогодні, мети — вулиці Боїмів^{**}. Він проминув ринкову площу із розкиданими по землі овочевими шкірками, що залишилися після ранкових торгів, та високу ратушу з її *коминком*^{***}, де засідали одні з найвпливовіших панів. Кожен крок відбивався у вухах цокотом каблуків. Під дальнім ліхтарем вигукував напівроздягнений неврівноважений вуличний передвісник. Таких було двоє на все місто, але кожен жив заради однієї мети — попередити про прихід пророків, які грають зі світом, мов із лялькою. Один із перехожих кинув у божевільного камінням та голосно зареготав і вилаявся — дивакуваті люди завжди були посміховиськом. Проігнорувавши лайку, жебрак підтюпцем побіг далі.

Довга вулиця, яка з'єднувала найшанованіший пам'ятник поляків та потужні галицькі міські мури з червоного каменю та цегли, була частиною єврейського гетто. Щойно ноги підвели хлопця базальтовою бруківкою до вулиці Боїмів, як із-за рогу на нього наткнувся високий згорблений рабин.

* Брецель (нім. *brezel*) — крендель, який випікається у закрученій округлій формі. З XIV ст. вважається емблемою пекарів у Німеччині.

** Вулиця Боїмів — колишня назва теперішньої вулиці Староєврейської у Львові.

*** Після частих пожеж, наслідком яких ставали перебудови ратуші, місцеві саркастично називали будівлю «скринєю з комином».

— Знесеш бідного старого, як так летітимеш, — мовив рабин ідеальною польською, всміхнувся та попрямував далі.

— Пробачте, пане, — хлопець додав поштивості до власної інтонації.

Жебрак ще довго стояв та вдивлявся у закручені пейси рабина, дивної форми капелюх та довге чорне пальто, яке позаду волоклося землею.

Євреї, замислився він, єдині, кого неможливо вивчити. Це були думки захвату та водночас злості.

Тільки-но той звернувся за риг дальнього будинку, хлопець побіг уздовж вулиці далі. Така була його хода — припвидшена, іноді підстрибом, із зазедве помітним кульганням на ліву ногу, — яка кінцево завжди перетворювалася на забіг. Тільки розганяючись достатньо, аби відчутти біль у коліні, пригальмовував та повертався до повільного темпу. Зараз же хлопець зупинився ще до того, як старе ушкодження далось взнаки. Там, куди жебрак біг, його уже чекали. Поряд із синагогою він відчув дивний тремор. Якось на очі трапилася книга зі стародавніми легендами міста, які досі практично втрачені. Він пригадав, як слово за словом вичитував, що «Золоту Розу» — невелику синагогу — збудували завдяки одній дівчині. Жебрак не пам'ятав її імені, втім знав, що погодившись вийти заміж за короля, вона допомогла отримати євреям дозвіл на будівництво. Після цього дівчина викинулася з вікна. Чи вартувала віра сотень людей життя однієї? «Мабуть, так, — подумав жебрак. — Якщо ти голодний».

Поміж сірих будівель на нього чигав пес. Саме там, де він його і привчав чекати.

— Хороший собака, — жебрак опустився на одне коліно, аби бути нарівні з чотирилапим другом, та почухав за вушком. Той радісно замахав хвостом. — Мабуть, краще звати тебе Терпцем.

Пес також не мав справжнього імені. Принаймні останні три роки, що вони жили разом. Іноді він був Брудним, частіше Сірком, або Дурком, а у хвилини найбільшої активності — Відчепися.

«Імена раціонально давати хіба предметам, бо їх легко сплутати. Людей же не сплутаєш ні з чим. Як і сморід відходів».

Підходила одинадцята вечора. Навпроти двійко обідранців у кімнатах будинків гасили світло, хоча найбільше їх цікавили вікна книгарні. Старий Казимир рано зачинався через балагани, які часто

йому влаштовували і поляки, і євреї через те, що він — поляк — тримає книгарню в такому — єврейському — кварталі. Тому вікна зараз були такими темними, що на тлі сірих фасадів ставали непомітними. Кілька ліхтарів освітлювали вулицю, проте недостатньо, аби хтось із перехожих за десяток кроків міг розгледіти обличчя жебрака.

— Ну що? — тихо запитав хлопець у собаки, все ще чухаючи його за вухом. Терпець задоволено хрипів. — Зачекай мене ще кілька хвилин, і підемо додому їсти, гаразд?

Пес наче зрозумів слова свого господаря, обернувся та поволі пішов усістися під останнім вікном книгарні. Іноді він здавався жебракові розумнішим, ніж усі знані йому люди.

Стиснувши кулаки, жебрак відчув приплив упевненості. Це ж було не вперше, то чого нервувати?

У його шатрі три стоси по дев'ять книг підпирали тонку закладану фанеру, яка слугувала сім'ї столом. Мати б повикидала їх, якби вони не слугували бодай такій цілі, і все ж книги прибували ледь не щотижня. Згодом вона змирилася — хіба ж не вона його вчила тих літер у надії, що злидарське майбутнє омине її сина? Деякі книги хлопець крав із книгарень, інші з бібліотек. Бували іноземні, які вдавалося поцупити в зівак разом із валізами неподалік залізничного двірця. Дорогі ілюстровані видання, книги англійською та латинською він ховав подалі: під наметом у виритій ямці, накритій соломкою та кількома шарами розірваної тканини.

Сьогоднішню книгу він придивився минулого тижня, коли приносив Казимирові брецелі. Таких, як він, старші часто посилали щось принести: або газету, або їжу, або ж звістку з дому, чи випрані речі. Хлопчаки ніколи не відмовляли та ніколи не обманювали, адже за кожне виконане завдання їм діставалась дзвінка монета, і якщо проявити себе якнайкраще, то можна стати постійним носієм із постійною оплатою.

Аби потрапити досередини, необхідно було обійти будівлю і зайти до вузького внутрішнього дворику — задні двері Казимир рідко зачиняв. Так було й зараз. Під тріпотіння розвішаної на натягнутих мотузках мокрої білизни рука торкнулася ручки й легенько натиснула. Двері відчинилися, поглинаючи всередину холодний вітер. По руках пробіглися сироти і продовжили свій галоп на спину. Вікна в дворіку також були зачинені: ніхто з мешканців чотириповерхової

будівлі не бажав випускати нагріте пічками тепло. На мить жебрак затримав погляд на однісінькому вікні, в якому все ще жовтіло. Як це — мати дім зі справжньою родиною та загортатися на ніч у м'яку ковдру? Коли справжня матір вкриває та цілує в лоба, а наступного дня друзі забігають у гості? Він гадки не мав і, мабуть, ніколи цього не дізнається.

Ще секунда, і нога, взута в продірявлений черевик, переступила поріг книгарні. Ніздрі вловили легкий затхлий запах суміші поту та книжкового паперу. Здавалося, старий Казимир не прибирав ні комірчини, яка ховалася в маленькій кімнатці праворуч від коридору, ні самого коридору. Пилясті обліпили підлогу, що, шарпаючи ногами, можна було вимальовувати візерунки. Таких слідів хаотичного танцю було безліч. Хлопець прошмигнув за кут та опинився біля невисокої стійки, яка відокремлювала продавця від габаритної зали. Вздовж кожної зі стін розташовувалось по кілька рядів стелажів висотою в півтора хлоп'ячого зросту. До останньої полиці заледве можна було дотягнутися, хіба залізши на нижні і підтягнувшись руками. В протилежному кутку короткі сходи спіраллю вели на другий поверх, де розміщувався невеликий читальний зал та ще з десяток стелажів, проте вже не таких високих та довгих.

Доки хлопець подумки перелічував, скільки потрібно було б украсти, аби купити усі ці книжки, за спиною щось зашурхотіло. Надто моторошний шурхіт. Хлопчина оббіг стійку та обережно припиншк. Всередині нікого не мало бути, це він точно знав.

На колінах жебрак простояв майже вічність, однак звук так і не повторився. Виявилось, книги, окрім розуму, розвивають ще й уяву, а уява — перший помічник страху. Усвідомлення цього прийшло давно, коли він стрімко тікав із книгарні, кидаючись від стіни до стіни, але зараз необхідно було опанувати себе та зображати сміливого чоловіка. Принаймні перед собою.

Розміщення потрібного стелажа хлопець знав напам'ять — восьмий від стійки, якщо стояти обличчям до вікон. Для точного вимірювання відстані він став навшпиньки, обернувся спиною до стійки та викинув з голови зайві думки. Шістнадцять вправо та чотири широких кроки вперед. Права нога повільно посунула праворуч, а за нею згодом потягнулася і ліва. Після того ще чотири широких кроки вперед — і попереду виріс високий стелаж